

‘Stamhuizen’ in de Vechtstreek

door de ogen van

Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling

Alex Bunjes en Jan Willem Gunning

Stichtse Vecht, 2020

‘Stamhuizen’ in de Vechtstreek door de ogen van Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling

Alex Bunjes en Jan Willem Gunning*

Een alleraardigst boekje

In het Niftarlake jaarboekje 2018 stond een kort bericht over “een alleraardigst en uniek boekje” in het bezit van Lucile van Tuyll in Oud-Zuilen (echtgenote van de eerste auteur), een handschrift uit de eerste helft van de achttiende eeuw met als titel: *Afbeelding van de Oude aadelyke stamhuizen, kasteelen, burgen, slooten geleegeen inde Provincie van Uitregh met de penne getekend door K. van Alkemade P. van Der Schelling*. De drie pentekeningen van Nijenrode die in dat boekje staan, werden afgebeeld en het bericht beloofde een uitgebreider artikel over het boekje en de makers.¹ Dat is inmiddels gebeurd door middel van dit artikel, verschenen in het Niftarlake jaarboekje 2019.²

Afb. 1. Kasteel Twickel te Delden

---

* Wij zijn Rob Bloemendal (Twickel), Aafke Brunt (Twickel), en Laurens Schoemaker (RKD) zeer erkentelijk voor hun hulp.

¹ Juliette Jonker-Duynstee, ‘Uit het tekeningenboekje van Cornelis van Alkemade: Nijenrode’, *Jaarboekje 2018 van het Oudheidkundig Genootschap ‘Niftarlake’*, pp. 77-80.

² Alex Bunjes en Jan Willem Gunning, ‘Stamhuizen’ in de Vechtstreek door de ogen van Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling’, *Jaarboekje 2019 van het Oudheidkundig Genootschap ‘Niftarlake’*, pp. 59-94.

Het handschrift is zeker bijzonder, maar niet uniek. Toen het jaarboekje verscheen, was één van ons net begonnen aan een onderzoek naar een soortgelijk boek, dat zich bevindt in de schitterende bibliotheek van kasteel Twickel in Delden.

Afb. 2. De titelpagina's van de twee exemplaren (links coll. Oud-Zuilen, rechts coll. Twickel)

Wij vertellen eerst iets over de twee auteurs, de lotgevallen van hun verzameling en de twee versies van het boek, die in Oud-Zuilen (OZ) en op Twickel (T). Vervolgens komt de discussie over riddermatige huizen in het Sticht aan de orde en de vraag welke huizen in de Vecht- en Angstelseek werden opgenomen. Tenslotte bespreken wij de pentekeningen van die huizen in de twee boeken en de voorbeelden die daarvoor zijn gebruikt.

Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling vormden een sterk team

Cornelis van Alkemade en zijn schoonzoon Pieter van der Schelling waren actief in het verzamelen en verspreiden van kennis over oudheden.³ Van Alkemade stond bekend als Nederlandse geschiedschrijver en gepassioneerd verzamelaar, c.q. handelaar van oudheden, zoals munten, manuscripten en tekeningen. Hij verzamelde niet alleen tekeningen, maar tekende ook zelf, samen met zijn schoonzoon Pieter van der Schelling. Die tekeningen namen zij op in unieke “met de penne getekende” boeken. Van Alkemade verwierf respect en gezag als kenner van oudheden, al leerde men hem ook kennen als iemand die het met de feiten niet altijd even nauw nam. Hij stond niet bekend als opvallend scherp en methodisch in zijn aanpak.

Van Alkemade en Van der Schelling vormden een team van amateur-antiquaren en (kroniek)editors. Was Van Alkemade vooral in de breedte actief door het speuren naar, verzamelen en uitgeven van gedrukte werken, handschriften, documenten en tekeningen, zijn vriend en later schoonzoon Van der Schelling ging meer de diepte in en vulde eerdere werken aan. Van der Schelling werd vooral gezien als de secondant van zijn schoonvader, of zoals Schotel hem een eeuw later zou typeren: “Van der Schelling schijnt zich *als het klimop langs den eik*, aan zijne schoonvader te hebben willen hechten.”

Cornelis van Alkemade werd geboren in Noordwijk (11 mei 1654) en overleed op 83-jarige leeftijd (12 mei 1737) in Rotterdam. Op zijn 18de ging hij naar Leiden om rechten te gaan studeren. Na zijn studie begon zijn loopbaan in het notariaat bij de Leidse notaris Nicolaas Paats, die later zijn schoonvader zou worden. Zijn echtgenote overleed echter kort na hun huwelijk en later hertrouwde hij met Johanna Riemer wier verre familielid historicus Jacob Riemer zijn belangstelling voor de historie wekte.

Naast zijn interesse voor de oudheid kreeg hij ook belangstelling voor de geografie en kreeg hij een opleiding tot landmeter. Zijn drukke werkzaamheden als notaris en wellicht ook geringere affiniteit tot juridische

---

³ Zie over hen Wikipedia en <https://www.dbnl.org>.

en administratieve accuratesse belemmerden zijn historische studies en daarom besloot hij in 1687, hij was toen 33 jaar, de functie van 'Eerste Commies ten kantore der Convoyen en Licenten bij de Admiraliteit van Rotterdam' van zijn zwager over te nemen (wat zijn zwager is gaan doen is niet bekend). Zijn nieuwe baan bood hem ruim mogelijkheden om zich met de oudheden bezig te houden.

Mr. Pieter van der Schelling werd in 1692 te Rotterdam geboren. Hij studeerde te Amsterdam, werd in 1712 predikant bij de Remonstrantse broederschap, in 1713 predikant te Gorinchem en in 1714 te Gouda. In de tussentijd studeerde hij in Leiden waar hij zich ontwikkelde tot een vooraanstaand rechtsgeleerde (met twee dissertaties). In 1724 legde hij zijn predikantsambt neer om zich, samen met zijn schoonvader met wiens dochter Alida hij gehuwd was, op de vaderlandse geschied-, oudheid- en letterkunde toe te leggen. Hij deed onderzoek, schreef een groot aantal boeken over kerkelijk-, publiek- en burgerlijkrecht. Hij onderhield nauwe contacten met toonaangevende geschied-, oudheid- en letterkundigen, c.q. hoogleraren uit zijn tijd. Hij overleed te Rotterdam in 1750.

Van Alkemade schreef en publiceerde boeken die dikwijls door Van der Schelling werden aangevuld en herschreven en later opnieuw uitgegeven. Een kleine selectie van werken van de beide heren:

- *Behandeling van 't Kamp-regt, d'aaloude en opperste regts-vordering voor den Hove van Holland onder de eerste graaven*, Delft, 1699; herdrukt in 1700; door Pieter van der Schelling vermeerderde uitgave, 1740.
- *Hollandse Jaar-boeken of Rijk-Kroniek van Melis Stoke, behelzende de geschiedenissen des lands onder de princen van het eerste huis tot den jare 1305*, Leiden, 1699. Dit was de derde keer dat deze rijkkroniek werd uitgegeven.
- *Muntspiegel der Graven van Holland. De goude en zilvere gangbaare penningen der Graaven en graavinnen van Holland*, Delft, 1700.
- *Rotterdamse heldendaden onder de stadvoogdy van den jongen heer Frans van Brederode, genaamt Jonker Fransen oorlog beschreven en met egte meest ongedrukte bewyzen bekragtigt*, Rotterdam, 1724.
- *Nederlands displegtigheden, vertoonende de plegtige gebruiken aan den Dis onder de oude Batavieren en Vorsten, Graaven, Edelen en andere ingezetenen der Nederlanden, weleer gebruikelijk, nevens den oorsprongh dezer Gewoontens en derzelve overeenkomst met die van andere Volken*, door K. van Alkemade en P. van der Schelling, Rotterdam (1732-1735).

Bekend werd Cornelis van Alkemade, ook in latere eeuwen, door twee activiteiten, namelijk zijn positieve herwaardering van Jonker Frans van Brederode en het imago van Rotterdam en zijn aankoop en beoogde verspreiding van de *Rymchronyk* van Klaas Kolijn, die hem tot ver na zijn dood zou blijven achtervolgen.

Afb. 3. C. van Alkemade, Jonker Fransen oorlog, titelprent van François van Bleyswijck, 1724

Jonker Fransen Oorlog

In de 15de eeuw was Rotterdam onder leiding van Jonker Frans van Brederode gedurende korte tijd een piratennest aan de Maas. De naar Jonker Frans genoemde Jonker Fransenoorlog (1488-1490) was de laatste oprisping in de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Jonker Frans werd op zijn 22ste aanvoerder van de Hoekse minderheid die begin november 1488 Rotterdam veroverde en van daaruit pogingen ondernam om steden als Delft

en Gouda en omliggende dorpen 'hoeksgezind' te maken. Het waren jaren van hevige strijd. Nadat Jonker Frans verdreven was, kwam er door zijn vroegtijdige dood op zijn 24ste jaar ook een einde aan de strijd.

Door die strijd lag het Rotterdamse leven vrijwel stil; zo was de haringvloot grotendeels vernietigd en van de oorspronkelijk bewoonde huizen (1275) waren er nu nog maar 972 bewoonbaar. Er waren op dat moment (1490) nog maar 11 inzetbare schepen. Vergeleken met kabeljauwse steden als Delft, dat de gehele vloot kwijtgeraakt was en Gouda, dat de helft van de woningen zag uitbranden, had Rotterdam een relatieve voorsprong en kwam beter uit de strijd naar voren.

Afb. 4. Frans van Brederode veroverde Rotterdam 1488. Het leger van Jonker Frans bestormt de muren van Rotterdam. Illustratie van de hand van Simon Fokke, in: J.W. te Water, De Vaderlandsche Historie van den heere J. Wagenaar, verkort, en met leerzaame aanmerkingen, ten dienste der Nederlandsche jeugd, 1784-1800, 4 delen (coll. Rijksmuseum)

Jonker Frans stond lange tijd bekend als roverhoofdman. Het bovengenoemde boek van Cornelis van Alkemade leverde een belangrijke bijdrage aan de ommezwaai in de publieke opinie. Van Alkemade profileerde Jonker Frans als de held die Rotterdam op de kaart zou hebben gezet. Jonker Frans zou aan het begin hebben gestaan van de groei en ontwikkeling van Rotterdam. Het lijkt erop dat Rotterdam het nodige te danken heeft aan Cornelis van Alkemade en diens publicatie.

De Rijkroniek van Klaas Kolijn⁴

Op een ander vlak komen we Van Alkemade en Van der Schelling ook tegen. Van Alkemade had in 1699 de beroemde rijkroniek van Melis Stoke uitgegeven. Via een Rotterdamse boekhandel kreeg hij een kopie aangeboden van de 100 jaar eerder uitgegeven *Rymchronyk van den Heer Klaas Kolyn, Benedictiner Monik der Abtdye te Egmont*.

Van Alkemade heeft dit manuscript voor veel geld gekocht en wilde het uitgeven. Met allerlei historici heeft hij vanaf 1702 tot aan zijn dood in 1737 discussies gevoerd over de oorsprong en authenticiteit ervan. Historicus en antiquaar Gerard van Loon wilde het gaan uitgeven, maar Van der Schelling vond dat nog te vroeg: er moest nog veel worden uitgezocht. De discussie liep hoog op. In het voorwoord van de in 1745 door van Loon uitgegeven editie van de *Rymchronyk van den Heer Klaas Kolyn* komt de polemiek tussen hem en Van der Schelling aan de orde.

Afb. 5. Titelpagina van de *Rymchronyk van den Heer Klaas Kolyn* ... uitgegeven door Mr. Gerard van Loon, 1745 (coll. Oud-Zuilen)

⁴ Zie <http://www.klaaskolijnnet.nl> en <http://www.dbnl.org> met zoekterm Klaas Kolyn.

Van Loon beschuldigde Van Alkemade van traagheid. In zijn voorwoord schreef hij

“dat het met de onderhande zynde Aantekeningen van de Heer Kornelis van Alkemade even als met zoo veele anderen zyner werken, zoude gaan, wier uytgaaven door den zelve aan het gemeen wel beloofd, doch tot nog toe nooit door den Druk gemeen gemaakt zijn”.

En zo gaat hij nog even door. Hij noemde van Alkemade “lui” en Van der Schelling “gewoon dom”. Het lijkt erop dat Van Loon vergeten was dat Van Alkemade intussen al 8 jaar dood was. Het was wellicht wijzer geweest wanneer hij zich rechtstreeks tot Van der Schelling had gericht.⁵ Hoewel Van Alkemade veel had betaald voor het manuscript en er veel tijd in had gestoken, is Van der Schelling nooit tot publicatie overgegaan. Voelde hij soms nattigheid?

In 1772 vergeleek volkstaalfiloloog Balthasar Huydecoper de Rijk kronieken van Melis Stoke en Klaas Kolijn met elkaar en kwam tot het oordeel dat Klaas Kolijn

“een ‘jonge Bedrieger was, die, zynen gladden kin met een’ gemaakten gryzen baard bedekt hebbende, meende gehoord te zullen worden als een Oud man; even als de Ezel die een Leeuwenhuid aangedaan hadt”.

Hij ontmaskerde de kroniek van Klaas Kolijn als een “anachronisme”. Kort daarna, in 1777, kwam historicus Jan Wagenaar tot dezelfde conclusie.⁶

Huydecoper en Wagenaar beschuldigden Van Alkemade ervan dat hij de inhoud van Rijk kroniek zelf verzonnen had. Ook Van Loon werd genoemd als vermeend schrijver. Een ommekeer kwam toen de Leidse hoogleraar Adriaan Kluit de geveilde archieven van Van Alkemade onder ogen kreeg, met het afschrift van de Rymchronyk en alle brieven over de aankoop.

---

⁵ *Rymchronyk van den Heer Klaas Kolyn, Benedictiner Monik der Abtdye te Egmont door Mr Gerard van Loon, in 's Graavenhaage, 1745.*

⁶ Jan Wagenaar, *Vaderlandsche historie*, deel 4, Amsterdam: Isaak Tirion, 1750.

Op 1 oktober 1801 publiceerde hij zijn slotconclusie

”dat Van Alkemade niet langer, met eenigen schijn, voor den Verdichter van Kolijn kan worden gegroet, maar dat, integendeel, zekere Reinier de Graaf, plaatsnijder te Haarlem, man van doorslepen brein, maar losse zeeden en zeer bekrompen beurse, voor den waarschijnlijksten Opsteller, ten minsten bedrieglijken Veilder, dier zozegde Chronijk mag worden gehouden”.

Al met al wordt duidelijk dat de Rymchronyk van Klaas Kolyn zowel aan Van Alkemade als Van der Schelling gedurende vele jaren tijd, energie, geld en uithoudingsvermogen heeft gekost. Van Alkemade was niet de vervalser, maar het eerste slachtoffer van de niet bestaande Klaas Kolyn. Het heeft hem en zijn schoonzoon vooral postuum reputatieschade opgeleverd. Ondanks alle kritiek heeft hun werk zeker impact gehad en de gemoederen van rechtsgeleerden, volkstaalfilologen, historici, antiquaars, editeurs, kasteelheren en veel anderen volop in beweging gezet.

Dat de discussies lang doorgingen, moge blijken uit de publicatie van historicus G.D.J. Schotel die na bijna honderd jaar de bibliotheek van Van Alkemade en Van Der Schelling in kaart bracht onder de titel ‘Leven, Gedrukte Werken en Handschriften van Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling’, uitgegeven in 1833. Daarin schreef hij *“dat met van Alkemade een nieuw tijdperk voor het vak der Oudheidkunde begon, waarin Alkemade ontegenzeggelijk een grote ijsbreker en wegwijzer was”*. Hij was stellig over de geringe literaire en analytische kwaliteiten van beide heren, maar was onder de indruk van de uitgebreidheid van hun werk. In zijn brief aan hoogleraar Siegenbeek citeert hij Mr. W.J.C. van Hasselt die een kenmerkende typering gaf

*“schoon van Alkemade weinig oordeel en smaak bezat, ja meest alle vereischten van een goed historieschrijver miste, heeft hij ons evenwel door zijne werken dienstgedaan, het spoor voor anderen gebaad en den weg gemakkelijk gemaakt”.*⁷

---

⁷ G.D.J. Schotel, *Leven, Gedrukte Werken en Handschriften van Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling*, P.F. Sterk, Breda, 1833, 360 pag.

De schoonste verzameling

Van Alkemade verzamelde van alles: munten, penningen, zegels, boeken, handschriften en oorkonden. Bovendien kopieerde hij een groot aantal historische documenten. De verzameling die hij opbouwde, was al bij zijn leven beroemd.

Na de dood van zijn schoonzoon Van der Schelling in 1748 werd de enorme collectie geërfd door diens twee dochters. De familie verkocht gedeelten in 1751, 1828, 1833 en 1841. Een groot deel kwam uiteindelijk terecht in de verzameling van C. van Vollenhoven (1753-1835), die van 1820 tot 1824 burgemeester van Rotterdam was. Zijn erven lieten zijn collectie lang na zijn dood veilen, op 17 januari 1848 in Amsterdam in het Huis met de Hoofden.⁹ Zij werd toen *“de schoonste, welligt hier te lande bestaand hebbende bijzondere verzameling”* genoemd.¹⁰ Hoewel de veiling f 9.000 opbracht¹¹ werd veel voor een appel en een ei verkocht. Een verontwaardigde archivaris noteerde dat tekeningen van de beroemde abdij van Egmond maar f 24,50 opbrachten en vervolgde:

*“Dit is het verhaal van de opkomst en ondergang van een beroemde historische collectie, die naderhand als zovele over binnen- en buitenland verbrokkeld werd. Er kan dan ook niet genoeg op gehamerd worden dat zij, die in het bezit zijn van een belangrijke verzameling op het gebied van wetenschap en kunst, tijdig maatregelen treffen, om deze verzameling veilig te stellen door ze ter beschikking te stellen van openbare instellingen. Dan voorkomt men dat ondeskundige erfgenamen waardevolle verzamelingen, die met veel moeite en met veel geld bijeengebracht zijn, versnipperen uit puur winstbejag”.*¹²

G.W. Vreede, *over eene beroemde verzameling van handschriften en oudheden ..*, 's Hertogenbosch: Gebr. Muller, 1847, p. 12.

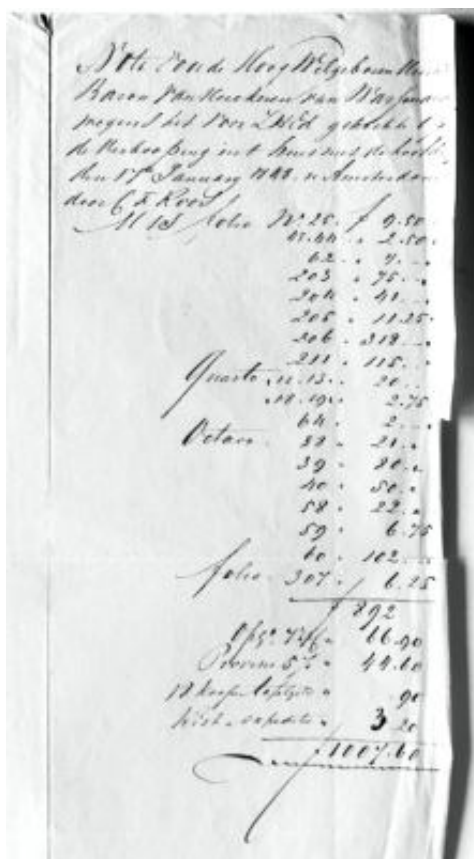
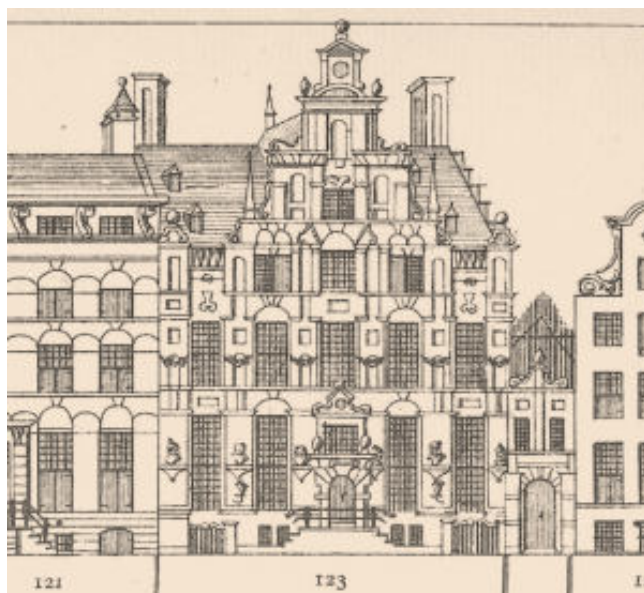
⁹ *Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek* onder Cornelis van Alkemade.

¹⁰ *Kronijk van het Historisch Gezelschap te Utrecht*, vierde jaargang, 1848, p. 19 (onder de titel *Kroniek van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht* te vinden op www.dbnl.org).

¹¹ Aantekening van Mr. J.T. Bodel Nijenhuis op zijn exemplaar van de veilingcatalogus; zie D. van Tol, *“Beschrijvingen van de adellijke hofstad en de geslagte van de heeren van Tol.”* *Geschiedenis en waarde van het handschrift van Van Alkemade en Van der Schelling*, *Jaarboekje 1972 van de Historische Vereniging Oud Leiden*, pp. 111-120; p. 113.

¹² Stadsarchief Rotterdam, 33.01 Handschriftenverzameling (Rotterdam), collectie Van Alkemade/Van der Schelling.

Delen van de verzameling zijn o.a. terechtgekomen in het Nationaal Archief, in het Rotterdamse stadsarchief, het archief van Delft en bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis. Particuliere verzamelaars sloegen ook hun slag bij de veiling.

Afb. 7. Het Huis met de Hoofden, afbeelding van Caspar Philips links (amsterdamsegrachtenhuizen.info) en rechts de kwitantie van Roos voor de aankopen in opdracht van Van Heeckeren, 18 februari 1848 (huisarchief Twickel inv.nr. 1228/18).

J.D.C. baron van Heeckeren van Kell (1809-1875) kocht van alles, onder andere één van de Utrechtse kastelenboeken.¹³ Hij was getrouwd met Marie C. gravin van Wassenaer Obdam (1799-1850), vrouwe van Twickel. Zo kwamen zijn aankopen op Twickel.¹⁴

¹³ Bibliotheek Twickel nr. K51450. De kwitantie van Roos voor de aankopen van Van Heeckeren op de veiling (totaal f 1.007,60) is bewaard gebleven: huisarchief Twickel, inv. nr. 1228/18 (afb. 7).

¹⁴ Na zijn eerste huwelijk veranderde Van Heeckeren zijn naam eerst in Van Heeckeren van Twickel en in 1847 in Van Heeckeren van Wassenaer. In 1850 erfde hij het enorme bezit van zijn vrouw. Hij hertrouwde; de kinderen uit dat tweede huwelijk heetten van Heeckeren van Wassenaer. Zijn schoondochter M.A.M.A. barones van Heeckeren van Wassenaer-gravin van Aldenburg Bentinck

Er zijn enkele exemplaren van de catalogus van de veiling bewaard gebleven. Daaruit blijkt dat de twee boeken over Utrechtse kastelen niet op zichzelf stonden. Er waren soortgelijke boeken over adellijke huizen in Holland, West-Friesland, Zeeland, Gelderland, Groningen en Friesland. Enkele van die boeken voor andere provincies zijn ook op Twickel terecht gekomen.¹⁵ Van Alkemade maakte ook boeken over afzonderlijke kastelen, bijvoorbeeld een octavodeeltje *Beschrijving en afbeelding van den huize Nyenrode, charters, wapen*.¹⁶ Van der Schelling verzorgde een boek *Afbeelding van eenige heerlijkheden*.

De catalogus van de veiling in 1848 vermeldde van het Twickel-boek, een groot folioboek: "Dit m.s. bevat de afbeelding en beschrijving van bij de 250 stamhuizen en is even keurig van teekening als van schrift en verdient alle opmerking." Er werd kennelijk stevig geboden op dit prachtig uitgevoerde boek: het ging voor maar liefst f 318 van de hand, een veelvoud van wat er voor het OZ-deeltje werd neergeteld (f 25,50).¹⁷ Hoe gingen Van Alkemade en Van der Schelling te werk bij het maken van al die kastelenboeken? Soms bezochten zij samen een kasteel, kopieerden daar archiefstukken en maakten aantekeningen.¹⁸

---

was de laatste vrouwe van Twickel. Zij bracht in 1953 het hele bezit onder in de Stichting Twickel, die sindsdien de eigenaar is. Over Van Heeckeren: Aafke Brunt en Jan Heringa, *Tussen twee tijden. Twickel in de negentiende eeuw. Het levensverhaal van Carel baron van Heeckeren 1809-1875*, Zwolle: Waanders, 2010.

¹⁵ Een folioboek over Holland (Bibliotheek Twickel nr. K50908), twee octavoboeken over Holland en West-Friesland, allebei in drie delen (K51273 en K51274) en een quartoboek over Holland (K51422). In die boeken staan ook enkele huizen in de Vechtstreek: Abcoude, het Huis ten Bosch (bij Weesp), Kronenburg, Muiden en Mijnden zowel in K50908 als in deel 1 van K51274; dorpsgezichten van Loosdrecht, Tienhoven en Maarsseveen in deel 1 van K51273; Kronenburg, de kerk van Loenen en Zuylen (kasteel en kerk) in K51273, deel 2; Breukelen in K51273, deel 3; en Muiden in K51422.

¹⁶ *Kronijk*, p. 21. Hij maakte ook afzonderlijke boeken over de kastelen Endegeest, Boekhorst en Hindersteyn.

¹⁷ *Kronijk*, pp. 22, 31. Bodel Nijenhuis noteerde dat het OZ-exemplaar werd gekocht door J. de Vries (één van de drie veilingmeesters) en vermoedde dat Dr. G. Munnicks van Cleeff, een bekende verzamelaar, de opdrachtgever was. Dat is wel zeker: Frederik Muller noteerde in zijn exemplaar van de catalogus (bewaard in het Utrechts Archief, XLV E 50) dat Munnicks van Cleeff de koper was. Hoe het van hem bij Jhr. W.H. de Beaufort, grootvader van de huidige eigenaar, kwam, is niet bekend. Muller noteerde ook dat het Twickel-exemplaar werd gekocht door "Roos". Dat was C.F. Roos (één van de andere veilingmeesters), die in opdracht van Van Heeckeren handelde.

¹⁸ Zo bezochten zij in 1720 samen kasteel de Boekhorst. Jan van der Elst, "Cornelis van Alkemade en zijn Twickelse pentekeningen van kasteel de Boekhorst", blog op <http://www.janvanderelst-sophiahistoria.nl/>, 17 februari 2018.

Zij kregen bij zo'n bezoek ook wel eens prenten te zien die zij als voorbeeld voor hun pentekeningen gebruikten. Zo kreeg Van Alkemade op kasteel Oud-Alkemade een schilderij te zien dat hij natekende, maar hij maakte ook twee tekeningen van het kasteel "naar 't leven."

In de veilingcatalogus werd van de pentekeningen in een kastelenboek voor Holland (nu ook op Twickel) ook gezegd dat zij "*deels naar de natuur, deels naar oude en zeldzame afbeeldingen*" waren gemaakt.¹⁹ Als Van Alkemade en Van der Schelling thuisbleven, konden zij tekenen naar prenten in hun verzameling en voorbeelden die hun werden toegestuurd.²⁰ Schotel schreef:²¹

"Nimmer zag ik een rijker verzameling van vaderlandsche sloten, kasteelen, burgen, enz. Alkemade begon ze reeds in zijn jeugd af te teekenen en te beschrijven, knoopte met vele geleerden in verschillende provincien briefwisseling aan over dezelve, en offerde groote sommen op, om oude teekeningen en platen, dezelve voorstellende, in bezit te krijgen."

Voorbeelden waren er genoeg. In 1674 was *Het ontroerde Nederlandt* verschenen, een boek vol met gravures van de kasteelruïnes die de Fransen na het Rampjaar hadden achtergelaten. Van die gravures heeft het duo veel gebruik gemaakt. Zij putten ook uit een boek met gravures naar de bekende Roghmantekeningen dat in 1715 werd gepubliceerd: *Nederlandse Oudheden, zo van gehele als vervallene Heeren Huizen, Sloten, en Kastelen, gelegen in Holland, en in 't Sticht van Utrecht. Meerendeels in 't Leven getekent door Rouland Roghman en in 't koper gebracht door Jacobus Schynvoet.*

De pentekeningen zijn soms ruwe schetsjes, nogal vrij getekend naar het voorbeeld. Andere tekeningen zijn juist heel precieze navolgingen. Vergelijking van de tekening van het slot Abcoude in het Twickelexemplaar met het voorbeeld, een gravure van Claes Jansz. Visscher, laat dat goed zien (afb. 9 en 10). Hier werd zelfs de vermelding dat Visscher de maker was, keurig gekopieerd.

---

¹⁹ Nummer 203, p. 25.

²⁰ Willem Beelaerts van Blokland en Charles Dumas, *De kasteeltekeningen van Abraham Rademaker*, Zwolle: Waanders, z.j.; noot 378, p. 97 en p. 55.

²¹ *Brief van Dr. G.D.J. Schotel ..*, pp. 21-22.

De twee boeken

In de biografieën van beide heren komen de twee boeken met pentekeningen die het uitgangspunt vormen voor dit artikel niet voor. Dat is niet vreemd omdat het om twee ongepubliceerde, met de 'penne getekende' exemplaren gaat. Het T-exemplaar is een grote foliant, het OZ-exemplaar een octavoboekje.

Afb. 8. Het Twickelse folio exemplaar en het Oud-Zuilense octavoboekje

Het folio-exemplaar bevat naast tekeningen uitgebreide beschrijvingen over het ontstaan, de ligging en de eigenaren in de loop der tijd. In het octavo-exemplaar staan medaillons met afbeeldingen centraal. Het T-boek lijkt (behoudens enige aanvullingen in de hand van Van der Schelling) bijna af; de teksten zijn heel netjes geschreven en de tekeningen zijn veel preciezer dan die in OZ-exemplaar. Maar in beide boeken ontbrak er nog wel wat: namen en jaartallen zijn vaak opengelaten, bij veel huizen ontbreekt de afbeelding (Bolenstein, Ter Meer, Vredelant in het OZ-exemplaar) of de beschrijving en sommige huizen zijn in het T-exemplaar alleen in het register te vinden. Achterin het T-boek staat een beschrijving van de organisatie van de adel die plotseling eindigt. Er staat ook geen jaartal op de titelpagina. Wel worden bij enkele tekeningen jaartallen genoemd en het laatste jaar dat we hebben kunnen terugvinden was 1729 in het OZ-boek (in de tekst over 't Huys den Engh) en 1746 in het T-exemplaar. In het OZ-

exemplaar zitten overigens losse bladen met tekeningen; o.a. van de kerk in Katwijk, gedateerd 1746. Dat is een duidelijke indicatie dat Pieter van der Schelling na de dood van zijn schoonvader is doorgegaan met het vervaardigen van tekeningen.

Afb. 9. Abcoude (coll. kasteel Twickel)

Afb.10. Het voorbeeld voor de afbeelding 9: de gravure van Claes Jansz. Visscher, 1617 (coll. Rijksmuseum)

De titelbladen (afb. 2) geven duidelijk aan dat bij het T-exemplaar Van Alkemade leidend was; de naam Van der Schelling lijkt later te zijn toegevoegd. In het OZ-exemplaar is de verhouding tussen beide tekenaars meer gelijkwaardig. Het lijkt dus aannemelijk dat het Twickelse exemplaar het eerste is dat door Van Alkemade gebruikt werd. Waarschijnlijk is hij rond 1700 begonnen met deze tekeningen en beschrijvingen. De beschrijvingen lijken behoorlijk volledig en eindigen vaak met mutaties rond 1700, daarna komen ook mutaties voor tot ca. 1720. Pas in 1724 is Pieter van der Schelling met zijn schoonvader gaan samenwerken. Was het OZ-exemplaar misschien het zijne?

Afb. 11 Abcoude (coll. Oud-Zuilen)

Het OZ-exemplaar lijkt wat gestructureerder opgezet te zijn als we kijken naar de weergave van tekeningen. De aantekeningen bij de tekeningen zijn in dit exemplaar veelal kort en mogelijk bedoeld als aanvulling op de gegevens in het T-exemplaar. Voorts werd in het OZ-exemplaar alleen gebruik gemaakt van medaillons (afb. 11) om de tekeningen weer te geven. Vaak waren die medaillons al ingetekend en hoefden ze alleen nog maar ingevuld te worden. Veel tekeningen waren in dezelfde stijl gemaakt, ook al zijn ze gemaakt naar tekeningen of prenten van anderen.

Het zou kunnen dat beide heren in de periode 1725 tot 1737 minder intensief aan deze afbeeldingen gewerkt hebben. In die tijd waren zij ook volop bezig met hun editeurswerk en de uitgaven van hun boeken en bovendien met het tijdverslindende Rymchronyk-project.

De twee boeken lijken ook na de dood van Van Alkemade in 1737 door Van der Schelling gebruikt te zijn, maar dan vooral door extra aantekeningen in de tekst, zoals bij het T-exemplaar dat nog gebeurde in 1746 en met tekeningen op losse bladen tot en met 1746 in het OZ-exemplaar. Wij weten niet of Van Alkemade en Van der Schelling ooit plannen gemaakt hebben om deze werken in druk uit te geven.

Mogelijk zijn die plannen verijdeld doordat Van der Schelling in 1750 al op 58-jarige leeftijd overleed. Intussen was er al een uitgebreid oeuvre aan manuscripten en leek het hen te ontbreken aan leerlingen en ondersteunende medewerkers. Het laatste werk van Pieter van der Schelling, dat hij in 1749, één jaar voor zijn overlijden voltooide, was een uitgebreide beschrijving van Ameyde en Herlaar, gemaakt in opdracht van Aarnout Leers, schepen van de stad Rotterdam en directeur van de Levantsche handel. Van dit manuscript zijn twee exemplaren in octavo formaat gemaakt, waarvan er zich één in de Koninklijke Bibliotheek bevindt.²² Na de dood van Pieter van der Schelling in 1750 is er niet meer aan de manuscripten gewerkt.

De Utrechtse ridderhofsteden

Utrecht stelde in 1512 een belasting op huizen in om de grote schulden die waren gemaakt in de oorlog met Holland, te kunnen aflossen. Van dat "huisgeld" werden de eigenaars van ridderhofsteden vrijgesteld: de adel betaalde immers geen belasting. Er ontstond een zeer langdurige discussie over die nieuwe belasting en vooral over de reikwijdte van de vrijstelling. Voor welke kastelen die gold, was nog lang niet duidelijk toen in 1539 werd besloten om het huisgeld toch maar niet te heffen; daarmee was de vraag niet langer relevant. De discussie had wel geleid tot enige duidelijkheid over het nieuwe begrip ridderhofstad: de eigenaar moest behoren tot de ridderschap (zowel door zijn afstamming als door zijn levensstijl), het huis moest versterkt zijn en voorzien van een ophaalbrug en er moest een boerderij bij de hofstad horen. De Staten van Utrecht stelden in 1536 een eerste lijst op; daarop stonden 38 ridderhofsteden. Er kwamen vervolgens natuurlijk allerlei verzoeken binnen om die lijst uit te breiden.

---

²² J.J. Beckmann, 'De verkoop van de schilderijenverzameling van Arnout Leers, heer van Ameide, schepen van de stad Rotterdam en directeur van de Levantsche handel, op 19 mei 1767 in de herberg de Keizerskroon in de Kalverstraat in Amsterdam', scriptie Universiteit Utrecht, 2008.

Toen de discussie in 1539 werd afgebroken, waren er al 59 ridderhofsteden erkend en de behandeling van zeven andere aanvragen was vergevorderd. Een halve eeuw later kwam er een heel andere prikkel om erkenning na te streven: vanaf 1587 gold de regel dat wie de eerste stand in de Staten vertegenwoordigde, niet alleen moest behoren tot een riddermatige familie - er waren toen zo'n zeventig families in het Sticht die als riddermatig golden - maar ook een ridderhofstad moest bezitten.

Nu ging het dus niet om belastingvrijdom, maar om de toegang tot de politieke macht. Er werden in de zeventiende eeuw nog verscheidene huizen erkend als ridderhofstad, als laatste Vredelant in 1680. (Die erkenning had een vreemde achtergrond: Hendrik Jacob van Tuyll van Serooskerken had al zitting in de Staten, maar hij was "verschreven vanwege" Zuylen, het bezit van zijn vrouw. Hij wilde op grond van eigen bezit Statenlid zijn en dat lukte met de erkenning van Vredelant. Het was een vreemde beslissing, want van het middeleeuwse kasteel was toen vrijwel niets meer over.) De toegang tot de ridderschap werd in de achttiende steeds strenger bewaakt. Dat gaf een hoge status aan de ridderhofsteden.²³

In het exemplaar van Twickel staat een lang "Voor-berigt". Dat begint met een beschrijving van het feodale stelsel in het Sticht, waarbij de bisschop als leenheer optrad. Zijn leenmannen moesten hem bijstaan in oorlogstijd: "altijd gereed zijn om het harnas aan te schieten". Voor die oorlogstaak werden zij beloond met land en bovendien kregen zij "het regt van Ridderschap of Riddermaatigheid, dat is, om deel te hebben aan de opperste wereldlijke regeering des lands" en vrijstelling van belasting. Het voorbericht noemt de invoering van het huisgeld, presenteert de lijst van 1536 en ook de latere aanvullingen. Daarmee wordt de bedoeling van het duo duidelijk. Zij nemen zich voor, staat er in het voorbericht,

"om alle de in Utrecht geleegene en aan de Ridderschap deses Stigts deelagtige en bevoorregte Stamhuijsen te verbeelden in hun oude bou-stand, volgens de afteekeningen die daar van tot op onse tijden zijn overgebleeven ...".

---

²³ Dit alles is ontleend aan Rob van Drie, 'Het begrip ridderhofstad in de 16de en 17de eeuw', pp. 41-50 in B. Olde Meierink e.a. (red.), *Kastelen en ridderhofsteden in Utrecht*, 1995.

Van Alkemade en Van der Schelling wisten natuurlijk dat er altijd wel een markt is voor een mooi geïllustreerd kastelenboek, al is het maar bij de eigenaars en degenen die graag tot die groep zouden willen behoren. De huizen die zij opnamen, waren vooral de ridderhofsteden. Die beperking is begrijpelijk: die groep had een hoge status gekregen. (De buitenplaatsen waren al bediend met het boek *De Zegepraalende Vecht* dat in 1719 was verschenen.) Dat er al twee eeuwen was gepraat over welke huizen tot deze selecte groep behoorden, droeg daaraan bij.

Als de twee boeken gemaakt zijn als voorbereiding voor een publicatie, dan zullen Van Alkemade en Van der Schelling gemikt hebben zowel op de oude adel die het nieuwe geld graag buitensloot, als de nieuwkomers die zich koesterden in de *reflected glory* van de oude "stamhuizen" die zij soms wisten te kopen. De teksten sluiten hierbij aan: daarin wordt verteld wanneer het huis voor het eerst wordt vermeld, wie er mee beleend werden en wanneer het werd erkend.

Met hun kastelenboek stonden Van Alkemade en Van der Schelling in een lange traditie: er waren voor het Sticht vele voorgangers. Zo maakte Roelant Roghman in 1646/47 een serie tekeningen van 149 kastelen in Holland en Utrecht. Omstreeks 1665 verscheen een *Ridderhofstedenboek* met 42 tekeningen. In 1702 (niet in 1698 zoals vaak wordt gesteld) volgde een boek met gravures van Caspar Specht naar tekeningen van J. van Vianen onder de titel *De ridder-matige huysen en gezigten in de provincie van Utrecht*. Er bestaat ook een *Naemlijst Der Adellijke, huizen, sloten en kasteelen Welke gevonden worden in Het sticht van UTREGT*, met korte beschrijvingen en soms een aantekening dat Cornelis Pronk het huis had getekend (in de periode 1727-1730).²⁴

Als Van Alkemade en Van der Schelling met de twee boeken een publicatie aan het voorbereiden waren, waren ze in goed gezelschap. Abraham Rademaker gaf in 1725 zijn *Kabinet van Nederlandsche Outheden en Gezichten* uit met 300 kopergravures en korte beschrijvingen, gevolgd in 1727-1733 door een zesdelige editie onder de titel *Kabinet van*

---

²⁴ Toliën Wilmer, 'Utrechtse kastelen in beeld. Een overzicht van topografische afbeeldingen', in Olde Meijerink, *op. cit.*, pp. 78-88.

Nederlandsche en Kleefsche outheden. In dat werk werden allerlei prenten opgenomen van dorpsgezichten, abdijen en ook van 85 kastelen.

Het was een groot succes. Er verschenen complete en gedeeltelijke herdrukken en Rademakers prentjes werden door allerlei andere kunstenaars gekopieerd.²⁵ Het is ook mogelijk dat het duo een bestelling voor een album had gekregen of hoopte hun werk, nadat de schetsen waren uitgewerkt, in die vorm (dus zonder hun werk te laten drukken) te kunnen verkopen. Ook dat was niet ongebruikelijk. Rademaker maakte in opdracht van Christoffel Beudeker een groot aantal kastelentekeningen, die veel later (na 1771) bijeengebracht werden in een vierdelig album. Beudeker, een kennis van Van Alkemade, verzorgde ook een groot album met handgeschreven teksten en tekeningen van Amsterdamse oudheden, nu in het Amsterdamse stadsarchief.²⁶

Huizen in de Vechtstreek

Vrijwel alle kastelen langs (of in de buurt van) de Vecht en de Angstel kwamen in de boeken. Dat waren er zestien: Aastein (Ter Aa), Abcoude, Bolenstein, Gunterstein, Kronenburg, Loenersloot, Ter Meer (dat eerder bekend stond als Slot te Maarsse en als Zuylenburg), Mijnden, Nijenrode, Nederhorst, Oostwaard, Oudaen, Overmeer (bij Nederhorst), Ruwiel, Weerdesteyn en Zuylen.

Bij Aastein is de complicatie dat dat huis vaak als Ter Aa wordt aangeduid. Ter Aa was een klein kasteel dicht bij de kerk van Nieuwer ter Aa, dat mogelijk al in de 14^e eeuw niet meer voldeed; de familie Van der Aa stichtte toen wat oostelijker een groot kasteel, Aastein. Al in de zeventiende eeuw, toen het oorspronkelijke kasteel Ter Aa al lang vergeten was, werd Aastein vaak als Ter Aa aangeduid, ook op allerlei prenten en zelfs in akten.²⁷ Dat gebeurde ook in de twee boeken: de tekeningen laten Aastein zien ook al staat er Huis ter Aa op.²⁸

---

²⁵ *De kasteeltekeningen*, pp. 27-29.

²⁶ *De kasteeltekeningen*, pp. 34-48.

²⁷ *Kastelen en ridderhofsteden*, pp. 89-95.

²⁸ Het geslacht Van der Aa had behalve Ter Aa en Aastein nog een derde kasteel in de ambachtsheerlijkheid Ter Aa: Klaarenburg. In Utrecht bouwden zij een stadskasteel met dezelfde naam (net zoals dat bij Oudaen gebeurde). Een afbeelding van dat stadskasteel werd opgenomen in

Er waren ook enkele omissies. Groenevelt (bij Vreeland) ontbreekt in beide boeken. Het was kennelijk wel de bedoeling om Snaafburg (bij Maarssen) op te nemen, maar verder dan een vermelding in het register en de naam “Snaasburg” op een verder lege bladzij is het niet gekomen. Vredelant ontbreekt in het T-exemplaar geheel en in het OZ-exemplaar staat alleen de naam: er is geen afbeelding opgenomen.

Toen de boeken werden gemaakt, stonden er nog maar vier van die zestien kastelen in de streek overeind: Loenersloot, Nederhorst, Oudaen en Zuylen. De andere kastelen waren soms al lang geleden afgebroken (Abcoude en Vredelant bijvoorbeeld in 1529 op last van Karel V) of verwoest door de Fransen in het rampjaar zoals Oostwaard, Nijenrode en Gunterstein.

De afbeeldingen laten die kastelen soms nog in volle glorie zien (Abcoude, Gunterstein, Kronenburg, Nijenrode, Oostwaard, Ruwiel), soms als ruïne (Aastein, Mijnden, Gunterstein, Nijenrode) en ook wel na herbouw als buitenplaats (Gunterstein, Nijenrode, Weeresteyn). Nijenrode, Gunterstein en Zuylen kregen in elk van de twee boeken drie of zelfs vier afbeeldingen waardoor we die huizen in verschillende stadia van hun geschiedenis zien.

Van Alkemade en Van der Schelling hebben naar voorbeelden gewerkt en zijn misschien zelf nooit ter plaatse geweest voor de Vechtstreektekeningen. Hun topografische kennis was niet volmaakt. Zo kreeg een nagetekende gravure van het “Slot te Breukelen” een apart plaatsje in het boek. Het duo wist kennelijk niet dat er nooit zo’n slot was geweest; wat zij natekenden was een gravure van de ruïne van Gunterstein. Voor Aastein staat alleen de naam op een verder lege bladzij. Dat wat zij het Huis ter Aa noemden, in feite Aastein was, wisten zij kennelijk niet. Ook bij Oudaen hebben zij zich vergist. Daar hebben ze een bekende prent van Rademaker uit 1719 nagetekend, maar ze hebben ook een tekening opgenomen van een huis dat onmogelijk Oudaen kan zijn. Wat is er dan wel afgebeeld op die tekening? Het is Aastein zoals het eruit zag voor het rampjaar, getekend door Abraham Rademaker, die zelf weer een nog onbekende voorstelling kopieerde.

---

het T-exemplaar, maar de bijbehorende tekst gaat over het kasteel Klaarenburg bij Breukelen. In het OZ-exemplaar staat ook een tekening van het stadskasteel (dat daar Klarenborg heet), maar zonder tekst.

Het duo heeft datzelfde voorbeeld nagevolgd of heeft, zoals wel vaker, Rademakers tekening gekopieerd.²⁹ Die vergissing zou nooit gemaakt zijn als Van Alkemade of Van der Schelling zelf waren gaan kijken bij Oudaen.

De buitenplaatsen in de Vechtstreek pasten niet in de opzet van het boek, maar vijf buitenplaatsen kregen toch een afbeelding. Een van die vijf was Goudestein, zeker geen ridderhofstad. Goudestein was weliswaar de thuisbasis van de heer van Maarsseveen, maar de buitenplaats had als voorganger alleen een boerderij gehad: op die plaats had nooit een kasteel bestaan. Er werd ook een tekening naar een ets van Vegtvliet (‘‘t Huys vande Heer vanden Broek’’) als ruïne opgenomen, zonder enige tekst.³⁰ Het zeventiende-eeuwse buitenhuis dat op de plaats van het gesloopte kasteel Weeresteyn was gebouwd, werd ook afgebeeld. Dat huis was inmiddels al verdwenen: het was vervangen door het vroeg achttiende-eeuwse huis dat er nu nog staat.

Het oude Gunterstein, een middeleeuws kasteel, was erkend als ridderhofstad (twee keer zelfs: in 1539 en opnieuw in 1612), maar was in het rampjaar verwoest door de Fransen. Magdalena Poulle liet de ruïne opruimen en bouwde op die plaats in 1680/81 een buitenplaats. Er kwamen niet alleen tekeningen van het oude kasteel Gunterstein in het boek, maar ook van dat nieuwe huis.³¹

Van Nijenrode stond na het rampjaar niet veel meer overeind. Het werd herbouwd als buitenplaats, maar dat nieuwe huis leek nog wel sterk op een kasteel. Zo komen we, inclusief Vegtvliet en Goudestein, op 18 Stamhuizen.

---

²⁹ *De kasteeltekeningen van Abraham Rademaker*; afb. III.68b, p. 259. Op de cartouche staat ‘‘t Huis ter Aa voor Ao 1672.’’ Ook hier werden Ter Aa en Aastein met elkaar verward.

³⁰ R. Plomp, ‘Vegtvliet te Breukelen als zomerverblijf, 1665-1854’, *Jaarboekje 1983 van het oudheidkundig genootschap Niftarlake*, p. 27 en afb. 5. Philip Vingboons had het huis ontworpen voor Willem van den Broeck (1647-1726).

³¹ Het nieuwe Gunterstein - niet een versterkt huis, maar wel omgracht - is niet erkend als ridderhofstad; het werd voltooid na de laatste erkenning. Magdalena Poulle ging er echter kennelijk vanuit dat de erkenning van het oude kasteel ook gold voor haar nieuwe huis: in haar testament van 1697 noemt zij Gunterstein een riddermatig huis. Ook haar opvolgers hebben in allerlei stukken Gunterstein aangeduid als riddermatig huis of ridderhofstad. (Zie L.A. Quarles van Ufford, *Gunterstein een ridderhofstad aan de Vecht*, 1979, pp. 21, 24, 25, 35, 39, 51, 60, 64, 69, 73.) Die traditie leeft voort: de stichting die nu eigenaar is, heet Stichting Ridderhofstad Gunterstein. In de Vechtstreek is dit bijzonder: voor de erkende ridderhofsteden die nog bestaan, Bolenstein, Loenersloot, Oudaen en Zuylen, wordt die term zelden gebruikt.

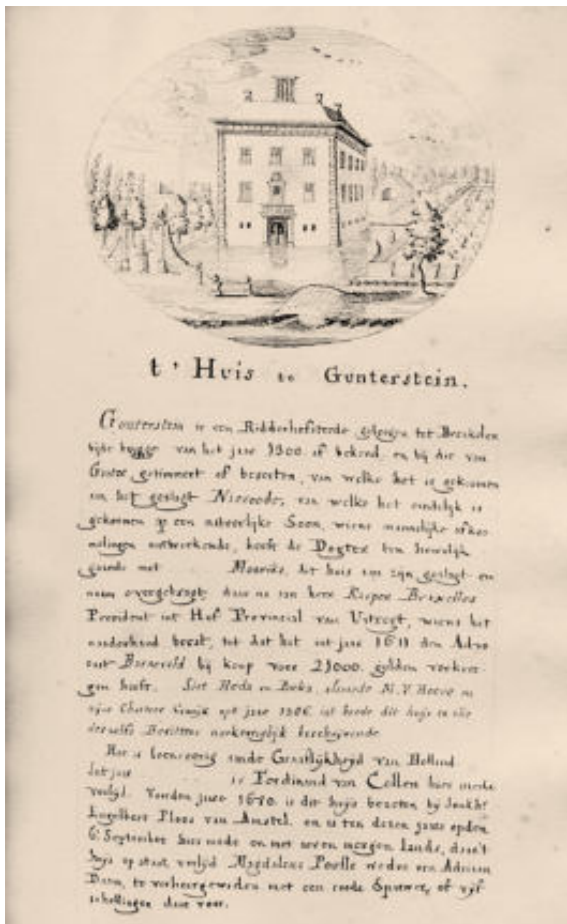

<p>5. Gunterstein ("Slot te Breukelen")</p>	<p>T, OZ: ("Slot te Breukelen") gravure Isaac Sorious in <i>Het ontroerde Nederlandt</i>, 1674</p> <p>T, OZ: ("Oud Gunterstein A: 1600") pentekening A. Rademaker (of zijn gravure 1712) naar onbekend voorbeeld</p> <p>OZ: ("Oud Gunterstein, van agteren") pentekening A. Rademaker, mogelijk naar Antonie Waterloo, ca. 1650</p> <p>T, OZ: (het nieuwe huis) kopergravure Caspar Specht, ca. 1700</p>
---	--

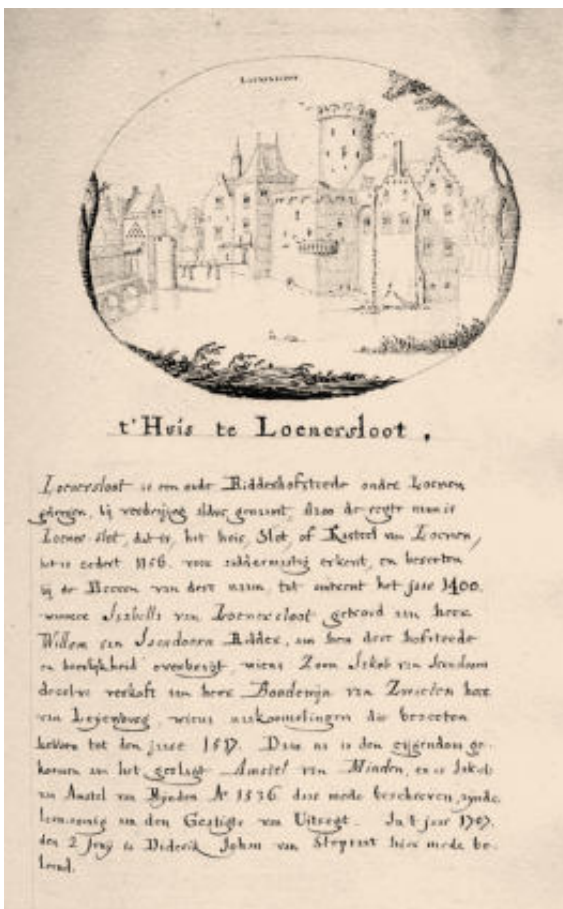
6. Loenersloot

T: gravure van Caspar Specht 1699 naar David Vinckboons ca. 1605

T: gravure Daniel Meissner 1625

T: gravure J. Leupenius 1668

T, OZ: dezelfde gravure van Caspar Specht

In het jaar 1578 werd het vanden Biscop van Utrecht
 belegd en overgegeven, volgens brief van de Utrechten-
 en Hollandsen jaerboeken De groote Kringh, die 26. c. 28.
 verhaalt het met deze woorden.

In het jaar 1578 doen quon heer Jheronimus Biscop
 van Utrecht met heer Willem van Alkemade heer Zwaer
 van Guesbregt zijn Bevelen, en heer Gijbert van Vri-
 sen, met meer andere Ridders, Landelien en Schildkneg-
 ten, en beleghen dat Slot te Loenersloot en dat
 heer Spilotes van Loenersloot Bidde van zijn
 Kintel veront die van Utrecht geente schade
 en hinderd Aangelijck dede, ende die Biscop hadde
 dese zaak gezoght met diverse Justermenten en ge-
 rechtichappen, en dat Slot mede te winnen ende te
 bekrachten, maar het woech gredelick, als dat heer
 Spilotes dat heere en Slot weder zotten in der Biscops
 hinderen, en waerde sooder hij staen mit declaratie en zeg-
 gen die Leederie, en Ridderschaps des Stijts van
 Utrecht.

t'Huis te Loenersloot,

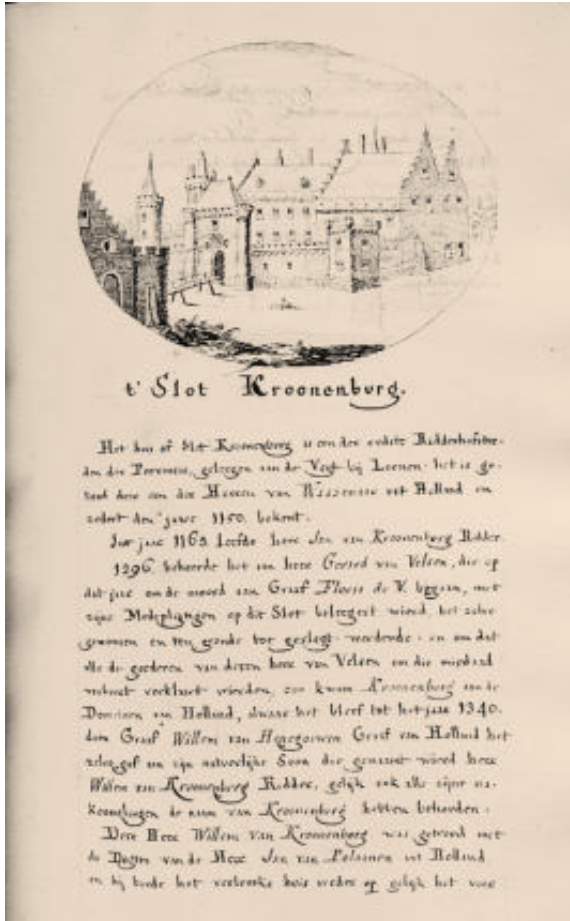

Loenersloot,

De oude Holland Loenersloot, loenersloot sent
 Stijts van Utrecht, is bekend van Jheronimus
 van Steyn, int (1578 1707).

7. Kronenburg

T, OZ: (A. Rademaker naar) onbekende graveur in Chr. Butkens, *Les annales genealogiques ..*, 1626³³

³³ Zie de website van het Nederlands Instituut voor Kunstgeschiedenis (RKD).

8. Maarsse/ter Meer/Zuylenburg

T, OZ: (prent van Jacobus Schijnvoet (herfst) in L. Smids, *Schatkamer*, 1711 naar) Hessel Gerritsz. naar David Vinckboons³⁴

9. Mijnden

Gravure van Jacobus Schijnvoet naar R. Roghman (in Ludolf Smids' *Schatkamer*, 1711)

³⁴ Zie de website van het RKD onder Slot te Maarsse en *Kastelen en ridderhofsteden*, p. 80.

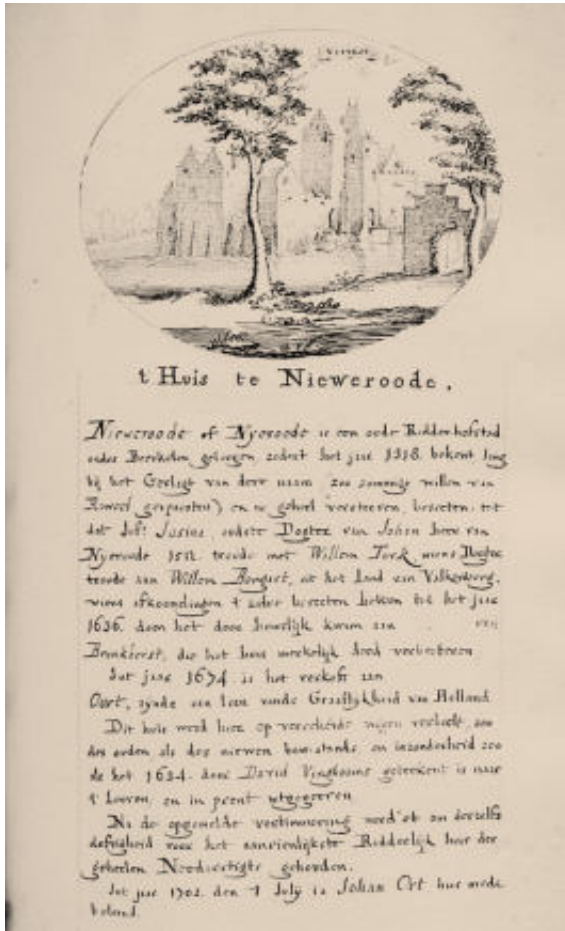
10. Nijenrode

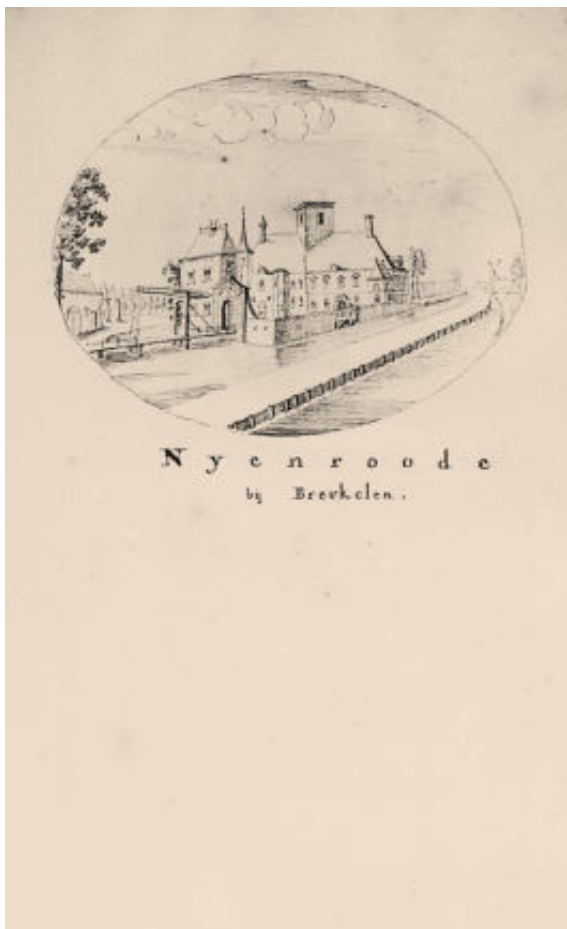
T, OZ: (voor het rampjaar) (A. Rademaker naar) ets Hessel Gerritsz. naar David Vinckboons

T: (voor het rampjaar) Herman Saftleven, 1653

T, OZ: (ruïne) gravure Isaac Sorious in *Het ontroerde Nederlandt*, 1674

T, OZ: (na herbouw, platte toren) gravure Casper Specht ca. 1700

11. Nederhorst

T, OZ: gravure van Caspar Specht ca. 1700 naar Jan van Vianen

12. Oostwaard

T, OZ: tekening L.P. Serrurier 1708 naar ouder voorbeeld (of A. Rademaker, rond 1720)

13. Oudaen

T, OZ: (niet Oudaen, maar Aastein, voor het rampjaar) A. Rademaker of diens onbekende voorbeeld

OZ: D. Stoopendaal in *De Zegenpraalende Vecht*, 1719 of gravure A. Rademaker 1719

14. Overmeer

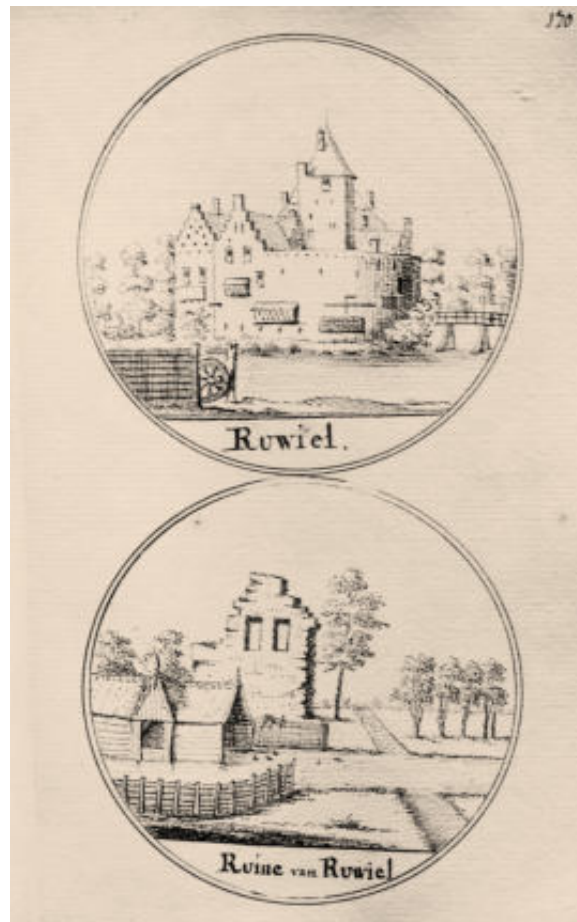
T, OZ: vrij naar gravure Isaac Sorious in *Het ontroerde Nederlandt*, 1674

15. Ruwiel

T, OZ: naar tekening R. Roghman 1646 (mogelijk via de prent van Jacobus Schijnvoets in L. Smids *Schatkamer*, 1711 of de daarnaar gemaakte pentekening van A. Rademaker)

OZ: A. Rademaker ("Ruïne van Ruwiel 1700") naar onbekend voorbeeld

16. Vegtvljet

T, OZ: (ruïne) gravure Isaac Sorious in *Het ontroerde Nederlandt*, 1674

17. Weerestejn

T, OZ: ets Johannes Leupenius 1668

18. Zuilen

T, OZ: (situatie in 1646) (A. Rademaker naar) prent van Geertruydt Roghman naar tekening van Roelant Roghman

T: gravure van Caspar Specht ca. 1700 naar Jan van Vianen

T, OZ: ("t' Oude Huis van Suilen") gravure Roelant Roghman

T, OZ: ("Suylen aan de agterzyde") A. Rademaker naar anonieme tekening ca. 1718

Tot slot

Zoals we zagen, hebben Van Alkemade en Van der Schelling getekend, maar voornamelijk nagetekend. Zij hebben een omvangrijk oeuvre achtergelaten met gedrukte werken en handschriften in folio-, quarto- en octavo formaat. Hun doel was het verzamelen en verspreiden van kennis en inzichten over de oudheden. Voor de verspreiding van hun tekeningen hebben zij geen gebruik gemaakt van de boekdrukkunst. Dat deden zij wel bij uitgaven zoals *Rotterdamse heldendaden van den jongen heer Frans van Brederode* en *Nederlands displegtigheden*. Manuscripten werden verkocht aan opdrachtgevers en later door middel van veilingen verder verspreid. De aankoop van een groot aantal werken door Van Heeckeren heeft ervoor gezorgd dat kasteel Twickel thans mogelijk de grootste en wellicht ook meest waardevolle collectie van werken met kasteeltekeningen van Van Alkemade en Van der Schelling bezit. Verder zijn de werken verspreid en terug te vinden in musea, bibliotheken en bij particulieren. Digitalisering en internet maken het mogelijk om verzamelingen zoals deze uit de archieven tevoorschijn te laten komen en toegankelijk te maken voor een breed publiek. Wellicht wordt daarmee de droom van beide heren na drie eeuwen werkelijkheid.

Afb. 12. De kastelenboeken van Cornelis van Alkemade en Pieter van der Schelling uit de collectie van kasteel Twickel met rechts bovenop het Oud-Zuilen exemplaar.